

Immigratie- en Naturalisatiedienst
Ministerie van Justitie en Veiligheid

Directie Dienstverlening, Afdeling Expertise
Team Onderzoek en Expertise Land en Taal (TOELT)

Bosnië en Herzegovina || Rapport

Roma

april 2020

Inhoud

Inleiding	2
1. Algemeen	4
1.1. Wie worden bedoeld met 'Roma'?	4
1.2. Aantallen	4
1.3. Geboorteregistratie, identiteitsdocumenten en staatloosheid	4
2. Juridische positie	4
3. Beschermingsmechanismen en toegang daartoe	5
Politie	5
hate crimes	5
Ombudsman	5
Overige instanties	6
3. Toegang tot onderwijs	6
4. Toegang tot de arbeidsmarkt	6
5. Toegang tot sociale zekerheid en gezondheidszorg	7
Sociale zekerheid algemeen	7
Sociale huisvesting.....	7
Gezondheidszorg.....	7
6. bijzondere groepen binnen de Roma	8
6.1 vrouwen en kinderen.....	8
vrouwen	8
Kinderen	8
6.2 LHBT's	8

Inleiding

Doel

TOELT is verzocht om informatie te leveren over de positie van Roma in Bosnië en Herzegovina (hierna: BiH) op het gebied van rechtsbescherming, de toegang tot onderwijs, de arbeidsmarkt en sociale en financiële hulp. Dit rapport doet verslag van de gevonden informatie.

Indeling van dit rapport

In hoofdstuk 1 wordt ingegaan op wie er worden bedoeld met 'Roma' en op het aantal Roma in BiH. In hoofdstuk 2 wordt ingegaan op de juridische positie van de Roma in BiH. In hoofdstuk 3 wordt ingegaan op de beschikbare beschermingsmechanismen en de toegang daartoe. In hoofdstuk 4 wordt ingegaan op de toegang tot onderwijs. In hoofdstuk 5 wordt ingegaan op de toegang tot de arbeidsmarkt. In hoofdstuk 6 wordt ingegaan op de toegang tot sociale zekerheid en gezondheidszorg. In hoofdstuk 7 wordt ingegaan op bijzondere groepen binnen de Roma: vrouwen en kinderen, en LHBT's.

Disclaimer

Dit rapport is niet openbaar, maar bestemd voor intern gebruik. Het is nadrukkelijk niet de bedoeling om de in dit rapport opgenomen informatie integraal aan derden beschikbaar te stellen. De in dit rapport opgenomen informatie kan echter wel gebruikt worden in een voornemen, beschikking of ander openbaar (proces) stuk. In dat geval dient echter verwezen te worden naar de in dit rapport genoemde achterliggende, oorspronkelijke bronnen. Het is niet de bedoeling naar dit rapport of naar TOELT te verwijzen als uitgevende instantie. Verwijs alleen naar de hier opgevoerde bronnen.¹

Dit rapport is geschreven aan de hand van de Gemeenschappelijke EU-richtlijnen voor het verwerken van feitelijke landeninformatie (*Common EU-guidelines for processing factual COI*, april 2008). Het is samengesteld op basis van zorgvuldig geselecteerde, openbaar toegankelijke bronnen. Elke bron is vermeld middels een referentie. Alle hier gepresenteerde informatie (met uitzondering van voor de hand liggende feiten) is gecrosschecked met andere bronnen tenzij dit anders is vermeld in de tekst.

Alle geleverde informatie is met uiterste zorg onderzocht, geëvalueerd en verwerkt binnen een beperkte tijdsspanne.

Dit document pretendeert niet volledig te zijn en ook niet uitsluitend te geven voor wat betreft de waarde van een aanvraag voor een vluchtelingenstatus of asiel. De gepresenteerde informatie is niet per se een weerspiegeling van de mening van TOELT.

Indien bepaalde gebeurtenissen, personen of organisaties niet in dit rapport worden genoemd, betekent dit niet dat de gebeurtenis niet heeft plaatsgevonden of dat de persoon of organisatie niet bestaat, alleen dat deze niet zijn teruggevonden in openbare bronnen. In deze gevallen wordt aangeraden contact op te nemen met TOELT.

¹ De voetnoten bevatten beknopte verwijzingen. Volledige titelbeschrijvingen met internetadressen zijn te vinden in de lijst van geraadpleegde bronnen aan het einde van de tekst.

Ook bij twijfel over bronnen, brongebruik of inhoud, of indien u nadere achtergrondinformatie wenst, kunt u altijd contact opnemen met TOELT. Zie het Intranet voor actuele informatie over de landenspecialisten. Via de interne mail is TOELT ook bereikbaar: [intern mailadres @ind.nl](mailto:intern@mailadres@ind.nl).

Spelling

In dit rapport wordt gebruikt gemaakt van de meest gebruikte spelling van namen van plaatsen en personen. Soms zijn alternatieve namen tussen haakjes opgenomen om het digitale zoeken ernaar te vergemakkelijken. Bij twijfel over gebruik van namen en spelling kan altijd contact worden opgenomen met TOELT.

Staatsstructuur

Bosnië en Herzegovina is een land dat bestaat uit twee bestuurlijke entiteiten, te weten de Federatie van Bosnië en Herzegovina en de Republika Srpska, en daarnaast het autonome district Brčko. Ter aanduiding van het land Bosnië en Herzegovina wordt in dit rapport de afkorting BiH gebruikt.

1. Algemeen

1.1. *Wie worden bedoeld met 'Roma'?*

Roma is de algemene benaming voor het van oorsprong nomadische volk dat van oorsprong uit India afkomstig is. In het verleden is soms verondersteld dat zij afkomstig zouden zijn uit Egypte, het woord 'gypsy' is hieruit voortgekomen. In Slavische talen wordt het woord 'Цыгане' ('tsigane') gebruikt, dit is verwant aan ons woord 'zigeuner'.²

In de Bosnische taal wordt het woord 'Роми' / 'Romi' gebruikt en, veelal met een negatieve connotatie, het woord 'Цигани' / 'Cigani'.³ In dit rapport wordt verder de term 'Roma' gebruikt.

1.2. *Aantallen*

Tijdens de census van 2013 gaven 12.583 personen in aan dat zij Roma zijn. Volgens deze census woonden er in totaal 3.531.159 personen in BiH.⁶ Bij het Ministry of Human Rights and Refugees zijn zo'n 17.000 personen als Roma geregistreerd.

De schattingen over het werkelijke aantal Roma in Bosnië en Herzegovina (hierna: BiH) lopen uiteen van 30.000 tot 76.000 personen.⁷

1.3. *Geboorteregistratie, identiteitsdocumenten en staatloosheid*

Het aantal Roma dat geen geboorteregistratie heeft vertoonde de afgelopen jaren een dalende trend. In 2017 had 98 % van de Roma een geboorteakte. In 2017 beschikte 93 % van de Roma in BiH over een identiteitskaart, tegen 96 % van de niet-Roma.⁹

Volgens UNHCR zijn er in BiH circa 90 personen die mogelijk staatloos zijn. Het zijn voornamelijk Roma.¹⁰

2. Juridische positie

Artikel 4 van de Grondwet vermeldt dat *'The enjoyment of the rights and freedoms provided for in this Article or in the international agreements listed in Annex I to this Constitution shall be secured to all persons in Bosnia and Herzegovina without discrimination on any ground such as sex, race, color, language, religion, political or other opinion, national or social origin, association with a national minority, property, birth or other status.'*¹²

² Lucassen, Leo, *En men noemde hen zigeuners...*, 1990

³ Bunescu, Iona, *Roma in Europe*, Londen, Routledge, 2014

⁶ Bosnië en Herzegovina, *Census – ethnicity/nationality, religion, mother tongue*, 2013

⁷ CoE /ECRI, *ECRI Report on Bosnia and Herzegovina (fifth monitoring cycle)*, 28 februari 2017, CoE; ACFC, *Fourth opinion on Bosnia and Herzegovina*, 9 november 2017 en EC, *Commission staff working document; Bosnia and report*, 29 mei 2019

⁹ World Bank Group, *Roma briefs – Bosnia & Herzegovina*, december 2018

¹⁰ US State Department, *Country reports on human rights practices: Bosnia and Herzegovina 2019*

¹² Bosnië en Herzegovina, *Constitution of 1995 with amendments through 2009*, laatstelijk geamendeerd in 2009

Dit is uitgewerkt in de *Law on prohibition of discrimination*. Deze voorziet in een 'Human Rights Ombudsman', bij wie klachten kunnen worden ingediend.¹³

In de Grondwet is opgenomen dat alleen Bosniakken, Kroaten en Serviërs, de drie grootste bevolkingsgroepen, in aanmerking kunnen komen voor de functie van President. In verschillende uitspraken heeft het Europees Hof voor de Rechten van de Mens hierop kritiek geleverd.¹⁴

3. Beschermingsmechanismen en toegang daartoe

Politie

BiH scoort 0.698 op de World Internal Security & Police Index, een maatstaf voor de effectiviteit van politiediensten. Ter indicatie: Singapore scoort het hoogst met 0.898, Nederland scoort 0.84 en Nigeria scoort met 0.255 het laagst.¹⁵

In 2016 waren er bij de politie van de Federatie van Bosnië en Herzegovina 268 personen in dienst die niet tot een van de drie 'constituent peoples' van het land behoren (te weten Bosniakken, Serviërs en Kroaten). Dit was 2,63 % van het personeelsbestand. Voor de Republika Srpska waren dit 45 personen ofwel 0,66 %. Aangenomen wordt dat gemengd gehuwden niet tot de 'constituent peoples' worden gerekend.¹⁶

Het ACFC schrijft dat *'interlocutors of the Advisory Committee assert that police misconduct and ethnic profiling are not uncommon, but remain unreported.'*¹⁷

hate crimes

De autoriteiten van BiH hebben over de afgelopen jaren geen statistieken gepubliceerd over het voorkomen van *hate crimes*. De OVSE-missie rapporteerde over 2018 één geval van beschadiging van auto's van een Roma en één geval van geweldpleging tegen een Roma.¹⁸

In een rapport uit 2017 schrijft ACFC dat *'Roma were targeted in only two reported incidents. Interlocutors of the Advisory Committee claimed that such low numbers are due to the fact that Roma victims of hate crimes remain highly reluctant to approach the police as they do not trust that their rights and concerns will be adequately considered and protected.'*¹⁹

Ombudsman

De Grondwet voorziet in een 'Human Rights Ombudsman' bij wie burgers klachten kunnen neerleggen. De Ombudsman is actief sinds 1996.²⁰ In 2018 ontving de Ombudsman in totaal 3.266 klachten en

¹³ Bosnië en Herzegovina, [Law on prohibition of discrimination](#), laatstelijk geamendeerd in 2016

¹⁴ Balkan Insight, [Taking Bosnia's Constitution to court - an unfinished fight](#), 15 oktober 2019 en HRW, [Bosnia and Herzegovina: Ethnic Discrimination a Key Barrier](#) 12 december 2019

¹⁵ IPSA, [World Internal Security & Police Index](#), 2016

¹⁶ Lalić, Velibor, [Ethnic minorities in Bosnia and Herzegovina - current state, discrimination and safety issues](#), 2016

¹⁷ CoE; ACFC, [Fourth opinion on Bosnia and Herzegovina](#), 9 november 2017

¹⁸ OSCE, [Hate crime reporting Bosnië, 2020](#)

¹⁹ CoE; ACFC, [Fourth opinion on Bosnia and Herzegovina](#), 9 november 2017

²⁰ ENNRHI, [Ombudsman of Bosnia and Herzegovina](#), 2020

rondde hij 3.240 klachten af. In 2018 ontving het Department for the elimination of alle forms of discrimination van deze Ombudsman 208 klachten.²¹

Overige instanties

Er is in BiH een 'Roma Board' of 'Roma Committee' waarin vertegenwoordigers van Roma zitting hebben. Dit functioneert als adviesorgaan voor de Raad van Ministers. Volgens het US State Department heeft dit orgaan zeer beperkt invloed.²²

3. Toegang tot onderwijs

Roma nemen aanzienlijk minder deel aan het onderwijs dan de rest van de bevolking van BiH:

- van de drie- tot vijfjarigen gaat 3 % van de Roma naar school, tegen 2 % van de niet-Roma;
- van de 7- tot 15-jarigen (de leerplichtige leeftijd) gaat 72 % van de Roma naar school, tegen 91 % van de niet-Roma;
- van de 18- tot 21-jarigen heeft 42 % van de Roma het leerplichtige onderwijs afgerond, tegen 94 % van de niet-Roma;
- van de 22- tot 25-jarigen heeft 21 % van de Roma het hoger secundair onderwijs afgerond, tegen 86 % van de niet-Roma.²³

Voor zover bekend is er in BiH geen sprake van expliciete uitsluiting van Roma van onderwijs. Er zijn geen meldingen van gesegregeerde klassen. De overheid verleent Roma-leerlingen gratis lesmateriaal en busvervoer. Kinderen zonder identiteitsdocumenten worden eveneens toegelaten tot het onderwijs. De onderwijsdeelname van Roma kent een stijgende lijn.²⁴

Onder Roma in BiH komen gedwongen – en kindhuwelijken voor (zie paragraaf 7.1). Dit heeft een negatieve invloed op de onderwijsdeelname.

4. Toegang tot de arbeidsmarkt

Volgens het US State Department zijn bijna 95 % van de Roma in BiH werkloos.²⁵ Zij zijn vrijwel volledig afwezig in de formele economie en werken in de informele sector danwel blijven verstoken van inkomens.²⁶

Een deel van de verschillen in arbeidsparticipatie is te verklaren door de lagere onderwijsdeelname en de culturele norm onder veel Roma dat vrouwen niet buitenshuis dienen te werken.

²¹ Bosnië en Herzegovina, Institutcija ombudsmena/ombudsmena za ljudska prava, *2018 annual report [...]*, maart 2019

²² CoE; ACFC, *Fourth opinion on Bosnia and Herzegovina*, 9 november 2017 en US State Department, *Country reports on human rights practices: Bosnia and Herzegovina 2019*

²³ World Bank Group, *Roma briefs - Bosnia & Herzegovina*, december 2018

²⁴ CoE / ECRI, *ECRI Report on Bosnia and Herzegovina (fifth monitoring cycle)*, 28 februari 2017, CoE; ACFC, *Fourth opinion on Bosnia and Herzegovina*, 9 november 2017

²⁵ US State Department, *Country reports on human rights practices: Bosnia and Herzegovina 2019*

²⁶ CoE / ECRI, *ECRI Report on Bosnia and Herzegovina (fifth monitoring cycle)*, 28 februari 2017, CoE; ACFC, *Fourth opinion on Bosnia and Herzegovina*, 9 november 2017 en EC, *Commission staff working document: Bosnia and report*, 29 mei 2019

ACFC schrijft: *'Explanations given for this state of affairs include low skills of Roma, lack of co-ordination among local services, lack of information to potential employers and reluctance of employers to hire Roma.'*²⁷

Het ECRI vermeldt dat de autoriteiten in de periode van 2009 tot 2015 meer dan 2 miljoen Euro hebben uitgegeven aan werkgelegenheidsprogramma's voor Roma.²⁸ De autoriteiten hanteren quota voor het aantal etnische minderheden in overheidsdienst. Deze quota zijn echter gebaseerd op de census van 1991, die geen accuraat beeld geeft van het aantal etnische minderheden.²⁹ In 2019 werd geschat dat zo'n 900 Roma begunstigen waren van werkgelegenheidsprogramma's die voor Roma's zijn opgezet.³⁰

5. Toegang tot sociale zekerheid en gezondheidszorg

Sociale zekerheid algemeen

Volgens de Wereldbank vormen 'unemployment benefits' voor Roma in Bosnië gemiddeld 5 % van hun totale inkomen, tegen 0 % voor niet-Roma en vormen 'child and social allowance' Roma in Montenegro gemiddeld 20 % van hun totale inkomen, tegen 2 % voor niet-Roma. Pensioenen vormden voor Roma 21 % van het totale inkomen, tegen 42 % voor niet-Roma.³¹

Er zijn geen berichten gevonden over discriminatoire uitsluiting van Roma van de sociale zekerheidsregelingen in BiH.

Sociale huisvesting

In de periode 2009-2018 zijn met geld van de Bosnische autoriteiten 962 woningen voor Roma neergezet danwel verbeterd en zijn infrastructuur-projecten in Roma-nederzettingen uitgevoerd waarvan in totaal 1017 Roma-gezinnen baat hadden.³³

ACFC schrijft: *'Action plans for Roma [...] housing have been successful to some extent as regards the provision of dwellings to Roma families.'*³⁴

Gezondheidszorg

73 % van de Roma in BiH is verzekerd tegen ziektekosten, tegen 94 % van de niet-Roma.³⁵ Een deel van de medische kosten valt niet onder de ziektekostenverzekering. Veel Roma kunnen dit deel niet zelf bekostigen en zien daarom af van medische zorg.³⁶

ECRI schrijft:

'The authorities implemented various health-related activities for Roma, such as [...] information campaigns on access to the public health insurance scheme. These efforts seem to have yielded some re-

²⁷ CoE; ACFC, [Fourth opinion on Bosnia and Herzegovina](#), 9 november 2017

²⁸ CoE /ECRI, [ECRI Report on Bosnia and Herzegovina \(fifth monitoring cycle\)](#), 28 februari 2017

²⁹ US State Department, [Country reports on human rights practices: Bosnia and Herzegovina 2019](#)

³⁰ CoE; CAHROM, [Thematic report on solving the lack of identity documents and statelessness of Roma](#), 11 december 2019

³¹ World Bank Group, [Roma briefs Bosnia & Herzegovina](#), december 2018

³³ CoE; CAHROM, [Thematic report on solving the lack of identity documents and statelessness of Roma](#), 11 december 2019

³⁴ CoE; ACFC, [Fourth opinion on Bosnia and Herzegovina](#), 9 november 2017

³⁵ World Bank Group, [Roma briefs - Bosnia & Herzegovina](#), december 2018

³⁶ CoE; ACFC, [Fourth opinion on Bosnia and Herzegovina](#), 9 november 2017

*sults. [...] A] substantial number of Roma [...] are reportedly still not familiar with their health-care related rights, indicating that further outreach is necessary.*³⁷

6. bijzondere groepen binnen de Roma

6.1 vrouwen en kinderen

Vrouwen

Huiselijk geweld tegen vrouwen komt veel voor onder Roma in BiH. Veel vrouwen kunnen zich vanwege hun economische afhankelijkheid geen overleven voorstellen buiten het eigen gezin en de eigen gemeenschap en doen daarom vrijwel nooit aangifte.³⁸ Er zijn aanwijzingen dat Roma-vrouwen vanwege vooroordelen toegang tot safe houses wordt geweigerd.³⁹

Zowel ACFC als het US State Department melden dat veel mensenrechten-NGO's kritiek leveren op de Bosnische overheidsinstellingen omdat zij niet of nauwelijks werk maken van gerapporteerde gevallen van huiselijk geweld of mensenhandel onder Roma. ACFC spreekt in dit verband van *'widespread indifference'*, US State Department van *'failure and unwillingness'*.⁴⁰

Kinderen

Het US State Department schrijft: *'In certain Romani communities, girls married between the ages of 12 and 14. Children's rights and antitrafficking activists noted that prosecutors were reluctant to investigate and prosecute forced marriages involving Romani minors attributing it to Romani custom. The government did not have programs specifically designed to reduce the incidence of child marriage.'*⁴¹

Volgens het US State Department is in sommige kind-huwelijken spraken van *'forced marriage and domestic servitude.'* Het US State Department schrijft verder:

*'The government failed to prosecute organized crime syndicates that forced Romani children to beg on the streets, alleging that it was Romani custom to beg.'*⁴²

De Europese Commissie schrijft:

*'The exploitation of children and child begging are issues of concern. Only a small number of cases of violence against children are reported, resulting in few cases being brought before the courts.'*⁴³

6.2 LHBT's

In Roma-gemeenschappen heersen gewoonlijk traditionele opvattingen over gender en seksualiteit. Dit maakt dat veel Roma die LHBT zijn, dat niet openlijk zijn.⁴⁴

³⁷ CoE / ECRI, [ECRI Report on Bosnia and Herzegovina \(fifth monitoring cycle\)](#), 28 februari 2017

³⁸ Bibija Roma Women Center [et al.], [regional report](#), juni 2019

³⁹ UN Women, [A Thousand Ways to Solve Problems: An Analysis of Existing Violence Against Women and Girls \(VAWG\) – Approaches for Minoritized Women and Girls in the Western Balkans and Turkey](#), 2018

⁴⁰ CoE; ACFC, [Fourth opinion on Bosnia and Herzegovina](#), 9 november 2017 en US State Department, [Country reports on human rights practices; Bosnia and Herzegovina 2018](#)

⁴¹ US State Department, [Country reports on human rights practices; Bosnia and Herzegovina 2019](#)

⁴² US State Department, [Country reports on human rights practices; Bosnia and Herzegovina 2019](#)

⁴³ EC, [Commission staff working document; Bosnia and report](#), 29 mei 2019

⁴⁴ Weyrauch, Walter, *Gypsy Law – Romani legal traditions and culture*, 2001

Bronnen:

Balkan Insight, *Taking Bosnia's Constitution to court – an unfinished fight*, 15 oktober 2019, (<https://balkaninsight.com/2019/10/15/taking-bosnias-constitution-to-court-an-unfinished-fight/>), geraadpleegd op 20 maart 2020

Bibija Roma Women Center [et al.], *regional report on compliance with UN Convention on the Elimination of all Forms of Discrimination Against Women CEDAW and Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence (Istanbul Convention) relating to discrimination of Roma women in the area of healthcare, child marriages and offering support and protection to Roma women in cases of domestic violence*, juni 2019, (<https://www2.unwomen.org/-/media/field%20office%20eca/attachments/publications/2019/10/regional%20report%20on%20discrimination%20of%20roma%20women%20english.pdf?la=en&vs=1148>), geraadpleegd op 21 februari 2020

Bosnië en Herzegovina

- *Census – ethnicity/nationality, religion, mother tongue*, 2013, (<http://www.popis.gov.ba/popis2013/doc/Knjiga2/Knjiga2.rar>), geraadpleegd op 2 maart 2020
- *Constitution of 1995 with amendments through 2009*, laatstelijk geamendeerd in 2009, (<http://extwprlegs1.fao.org/docs/pdf/bih136068e.pdf>), geraadpleegd op 3 maart 2020

Bosnië en Herzegovina, Institutcija ombudsmena/ombudsmena za ljudska prava, *2018 annual report on the results of the activities of the institution of the human rights Ombudsman of Bosnia and Herzegovina*, maart 2019,

(https://www.ombudsmen.gov.ba/documents/obudsmen_doc2019030109434379eng.pdf), geraadpleegd op 2 maart 2020

- *Law on prohibition of discrimination*, laatstelijk geamendeerd in 2016, (<https://www.osce.org/mission-to-bosnia-and-herzegovina/378832?download=true>), geraadpleegd op 3 maart 2020

CoE /ECRI (Council of Europe / European Commission against racism and Intolerance), *ECRI Report on Bosnia and Herzegovina (fifth monitoring cycle)*, 28 februari 2017, (<https://rm.coe.int/third-report-on-bosnia-and-herzegovina/16808b5602>), geraadpleegd op 2 maart 2020

CoE; ACFC (Council of Europe; advisory committee on the framework convention for the protection of national minorities), *Fourth opinion on Bosnia and Herzegovina*, 9 november 2017, (<https://rm.coe.int/4th-op-bih-en/16808e2c53>), geraadpleegd op 2 maart 2020

CoE; CAHROM (Council of Europe; ad hoc committee of experts on Roma and traveler issues), *Thematic report on solving the lack of identity documents and statelessness of Roma*, 11 december 2019, (<https://rm.coe.int/cahrom-2018-21-fin-en-final-thematic-report-on-solving-the-lack-of-ids/1680994a9f>), geraadpleegd op 8 april 2020

EC (Europese Commissie), *Commission staff working document; Bosnia and report*, 29 mei 2019, (<https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/20190529-bosnia-and-herzegovina-analytical-report.pdf>), geraadpleegd op 2 maart 2020

(ENNRHI) European Network of National Human Rights Institutions, *Ombudsman of Bosnia and Herzegovina*, 2020, (<http://ennhri.org/our-members/bosnia-and-herzegovina/>), geraadpleegd op 2 maart 2020

HRW (Human Rights Watch), *Bosnia and Herzegovina: Ethnic Discrimination a Key Barrier*

12 december 2019, (<https://www.hrw.org/news/2019/12/12/bosnia-and-herzegovina-ethnic-discrimination-key-barrier>), geraadpleegd op 20 maart 2020

IPSA (International Police Science Association), *World Internal Security & Police Index*, Florida, IPSA, 2016, (<http://www.ipsa-police.org/Images/uploaded/Pdf%20file/WISPI%20Report.pdf>), , geraadpleegd op 18 februari 2020

Lalić, Velibor, *Ethnic minorities in Bosnia and Herzegovina – current state, discrimination and safety issues*, 2016, (<http://js.ugd.edu.mk/index.php/BSSR/article/download/1585/1406>), geraadpleegd op 2 maart 2020

OSCE (Organization for Security and Co-operation in Europe), *Hate crime reporting Bosnië, 2020*, (<https://hatecrime.osce.org/bosnia-and-herzegovina>), geraadpleegd op 2 maart 2020

UN Women, *A Thousand Ways to Solve Problems: An Analysis of Existing Violence Against Women and Girls (VAWG) – Approaches for Minoritized Women and Girls in the Western Balkans and Turkey*, 2018, (https://www2.unwomen.org/-/media/field%20office%20eca/attachments/publications/2018/unw_imkaan-report_fa-web.pdf?la=en&vs=3237), geraadpleegd op 3 maart 2020

US State Department, *Country reports on human rights practices; Bosnia and Herzegovina 2019*, (https://ind.pucoverheid.nl/doc/PUC_1254712_1/1/)

Weyrauch, Walter, *Gypsy Law – Romani legal traditions and culture*, Berkeley, University of California Press, 2001

World Bank Group, *Roma briefs – Bosnia & Herzegovina*, december 2018, (<http://documents.worldbank.org/curated/en/516781560760911670/pdf/Bosnia-and-Herzegovina-Roma-Brief.pdf>), geraadpleegd op 2 maart 2020